

С Т А Н О В И Щ Е

От проф. Валери Стоилов Стоянов, доктор по психология, кат. „Психология”,
Юридически факултет на Варненски свободен университет „Черноризец Храбър”

относно дисертационен труд на тема „Интегративни характеристики на сензо-
моторната реакция при шофьори с алкохолна зависимост”
за присъждане на ОНС „доктор” по психология (Психология на труда и професионална
психодиагностика),
на **Глория Велислова Петрова**

Съгласно Заповед № от . .2012 г. на Ректора на ЮЗУ „Неофит Рилски”– гр. Благоевград и решение на Научното жури, съм определен да представя становище относно дисертационния труд на Глория Велислова Петрова, на тема „Интегративни характеристики на сензо-моторната реакция при шофьори с алкохолна зависимост ”, за присъждане на ОНС ”Доктор”.

I. Общо представяне на дисертационния труд, актуалност на темата и резултати от изследването.

Дисертационният труд на Глория Петрова е посветен на *актуален* и значим за човешката цивилизация проблем, който се отнася до настоящето и бъдещето на хората, до тяхната безопасност на пътя, живота и здравето и психичното им благополучие. Милиони хора ежедневно, само в рамките на Р. България, упражняват дейността на водач на моторно превозно средство (МПС). Хиляди са жертвите по пътищата ежегодно, десетки хиляди са ранени, а психологическите последици от пътнотранспортните произшествия не се отчитат и няма система за психологична помощ на участниците в тях. Дори няма разбиране в обществото, че жертви на пътя са не само починалите, а „психологически жертви” се оказват и хиляди други, понякога само свидетели на подобни събития. В такъв смисъл Глория Петрова ни предлага труд по актуална и значима тема, която има отношение както към подбора и оценката на годността за водач на МПС, така и към предпоставките за адекватност на водачите на пътя.

В структурно отношение дисертационният труд се състои от въведение, три глави, обобщение, изводи и препоръки, приноси моменти и използвана литература. Използвани са 174 литературни източници, от които 113 на кирилица, а останалите на латиница. Дисертационният труд е разгърнат на 218 страници компютърна разпечатка.

Първата част на дисертационния труд е посветена на теоретично изясняване на проблема. На анализ са подложени когнитивните процеси и вниманието, отнесено към функцията им в дейността на водача на МПС. Съвсем логично, особен акцент е поставен върху влиянието на личностни особености, като емоционалната стабилност, способността за самоконтрол, агресията, авантюризма и чувството за отговорност, в дейността на водача на МПС. Докторантът представя убедително сложната сензорно-моторна реакция като функция на цялостната личност, като се очертават, от една страна ролята на когнитивната система, в това число и вниманието като нейн организатор за качествата на реакцията и безопасното управление на МПС, а от друга – ролята на личностните особености. Прави впечатление и опита на докторанта да отиде зад чисто психологическото обяснение на поведението на водачите на МПС, като

хвърля мост към нравствените измерения на личността – чувството за отговорност, което съгласно мнението на докторанта е „...загрижеността, както към другите, така и към себе си.” (с. 85).

Подробно е анализирана връзката между индивидуалните качества на сложната сензорно-моторна реакция и поведението на водачите на МПС, както и спецификите на реакцията при хората с алкохолна зависимост.

Като цяло, първата част на дисертационния труд показва умението на докторанта критично да анализира научна информация, правилно да се ориентира в йерархията на понятията, да извлече практико-приложни акценти, както и да очертава рамките на собствен теоретичен модел за емпирична проверка на хипотези.

Във втората част на дисертационния труд е представено собствено емпирично изследване. Разгърнато са описани цел, задачи и хипотези на изследването. Дефинирани са четири работни хипотези, които са подложени на емпирична проверка с две извадки от изследвани лица – такива с алкохолна зависимост, лекувани към момента на изследването в Център за психично здраве (104 човека) и още толкова без алкохолна зависимост. Не е изяснено как е формирана втората група и какво да се разбира под „подбрани по случаен принцип” (с.114) - дали от представителна извадка по случаен принцип е подбрано същото количество, като при извадката на алкохолно зависимите, или е направено нещо друго.

Като цяло емпиричното изследване е адекватно планирано и проведено, а емпиричната информация качествено обработена и анализирана. Използван е богат арсенал от статистически филтри. Моделът на собственото за докторанта изследване логически произхожда от анализите в първата част на дисертационния труд. Получени са научни и научно-приложни приноси в значима област на психологическото познание и обществената практика.

II. Научни и научно-приложни приноси:

Като резултат от дисертационното изследване са получени значими научни и научно-приложни приноси. Разбира се, трудно е да се приемат във варианта, в който ни се поднасят от докторанта, още повече, че са посочени 11 такива.

Като цяло дисертационният труд дава основание за формулиране на следните научни и научно-приложни приноси:

1. Направен е задълбочен, критичен анализ на съществуващи обяснителни теоретични модели за същността и структурата на сложната сензорно-моторна реакция, като на тази основа е построен собствен модел, съотнесен към функцията ѝ в дейността на водачите на МПС. Съществено място в модела заема влиянието на личностни особености върху качествата на сложната сензорно-моторна реакция.

2. Емпирично, при използване на съвременни компютърни методики, с извадка от шофьори с алкохолна зависимост и такива без такава зависимост, е направен анализ и са разкрити значими различия в качествата и детерминацията на сложната сензорно-моторна реакция при лицата от двете групи.

3. Систематизирани са практико-приложни аспекти за оптимизиране на методиката за проверка на психофизиологичната годност на кандидатите за шофьори и практикуващите такива.

Резултатите от дисертационния труд са докладвани на различни научни форуми и широко обсъждани.

III. Бележки и препоръки по дисертационния труд

Дисертационният труд дава поводи и за някои бележки и препоръки, които отнесени към бъдещата изява на Глория Петрова на научното поприще, само биха подобрили качеството на продукцията ѝ.

1. В теоретичната част са дадени много статистически данни за различни параметри отнесени към управлението на МПС (напр. от с. 21 до 24) или класификации на основни свойства на познавателни процеси (напр. с. 26-28, с. 53-55), за които няма цитирани източници. Очевидно тази информация не е постижение на докторанта и би следвало да се цитират първоизточниците. Намират се също така и цитати от т. нар. Уикипедия в Интернет (напр. с. 86), което смятам за не особено удачно, когато става въпрос за дисертационен труд.

2. При дефиниране на целта на емпиричното изследване е записано: „Основна цел в дисертационния труд е да докажем, че .....” (с.112). Препоръчвам в бъдеще, при формулиране на цел на научно изследване, да не се обрича изследването със стремеж „да докажем....” нещо. То може и да не се докаже. Целта на научно изследване показва какво искаме да изследваме – взаимовръзки, каузални отношения, проверка на определени хипотези и т.н.

3. Третата бележка е по съразмерността между изводите от емпиричните резултати, дизайна на изследването и използваните статистически филтри за анализ на емпиричните данни. Само от корелационен анализ и като цяло корелационен дизайн на изследването, нямаме право да правим изводи за каузални взаимоотношения, както такива са направени за взаимовръзката между личностни особености при зависимите от алкохол водачи на МПС и сложната сензорно-моторна реакция (с.140-142). Наличието на корелация показва само, че вариациите в едната променлива са съпътствани с вариации в другата (в дадения случай латентното време). Това обаче, може да е по причина на трета променлива, която определя вариациите поотделно в двете други, заради което и намираме, че те корелират значимо. Заключение за това, че корелацията между личностни особености и латентното време показва, че първите - личностните особености, „...детерминират обезателно завишено латентно време” (с.140), не са съразмерни с използвания дизайн и статистическите филтри.

4. Препоръчвам на докторанта в перспектива, при представяне на емпирични научни изследвания, първо да описва по-подробно начина на създаване на извадките и второ – при представяне на количествени данни да проверява характера на разпределението на резултатите по независимите променливи. В дисертационната разработка не става ясно, какво е разпределението на данните и само по използваните критерии за проверка на значимостта на разликите в двете групи, можем да гадаем за това. При липса на данни за разпределението, може да се породи съмнение дали са подбрани адекватни критерии за обработка на резултатите и проверка на хипотезите. Лично аз вярвам в научната добросъвестност на Глория Петрова, но науката изисква доказателства, а не доверие.

Изложените бележки и препоръки не поставят под съмнение достиженията на дисертационния труд, а по-скоро са израз на желание да се подкрепят научните търсения на Глория Петрова и да се подобрява качеството на научната ѝ продукция в бъдеще.

III. Заключение

Дисертационният труд на Глория Петрова представлява цялостно и актуално изследване в значима област на психологическото познание и обществената практика. Докторантът е демонстрирал компетенции критично и задълбочено да анализира теоретични модели, правилно да се ориентира в йерархията на психологичните понятия, да формулира собствени модели и ги проверява емпирично. Приносите са от теоретичен и приложно-практичен характер.

Всичко това ми дава основание, при успешна защита, с пълна убеденост да гласувам „за“ и да препоръчам на уважаемите членове на Научното жури, да гласуват положително за присъждането на Глория Велиславова Петрова на образователната и научна степен „доктор“ по психология.

23.10.2012 г.
Гр. Варна

Разработил становището:
Проф. д-р Валери Стоянов